

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5 2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

5-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Zufarov T. U. Harakatli o'yinlar boshlang'ich sinif o'quvchilari tarbiyasining asosiy va samarali usuli sifatida	327
Kuranbayeva H.A. Ona tili o'qish ta'limida bo'lajak boshlang'ich sinf o'quvchilarining lingvopedagogik kompetensiyalarini takomillahtirish	333
Nosirova U.A. Aqliy zaif bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda faol o'qitish usullaridan foydalanish	339
Байметов Б.Б., Атажанова Р.Р. Бошланғич синф ўқувчиларининг ижодий қобилиятларини фаоллаштириш технологиялари	345
Saidnazarova T.M. The role of the school subject «technology» in the primary school of public education of the republic of Uzbekistan	354

СҮҮРЕТЛЕҲ ӨНЕРИ ХАМ МУЗЫКА

Ergashev M.I. Musiqiy-emotsional intellekt – o'quvchilarda kreativ va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning metodik omili sifatida	359
Ergashev M.I. Musiqa ta'limida o'quvchilarning kreativ va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi va uni amalga oshirish bosqichlari	370

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХАМ СПОРТ

Жўраев Б. Олий таълим тизимида талабалар билим олиш жараёнида маънавий ва жисмоний баркамоллик ўртасидаги мувозанатни сақлаш	383
Jumayev A.T. 10-14 yoshli maktab o'quvchilari ichidan voleybol sport turiga tanlab olishning mazmuni	390
Anorboyev B.D. O'quvchilar bilan futbol o'yini bo'yicha o'quv-mashg'ulot metodikasining nazariy asoslari	395

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ҰҚУВЧИЛАРИНИНГ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Байметов Б.Б.

Чирчиқ давлат педагогика университети профессори

Атажанова Р.Р.

*Чирчиқ давлат педагогика университети, “Тасвирий санъат ва дизайн”
кафедраси ўқитувчиси*

Таянч сўзлар: тасвирий санъат, бадий ижод, бадий образ, гўзаллик ҳисси.

Ключевые слова: изобразительное искусство, художественное творчество, художественный образ, чувство прекрасного.

Key words: fine arts, artistic creativity, artistic image, sense of beauty.

Сўнгги йилларда республикамиз ва жаҳон тасвирий фаолиятга боғлиқ бўлган тадқиқот муаммосига оид адабиётлар, илмий изланиш натижаларидан кўринадикки, болалар тасвирий фаолиятини ривожлантириш муаммосини ҳал қилиш билан шуғулланувчи тадқиқотчилар бошланғич синфдаги болаларнинг тасвирий саводхонлик асосларини ўзлаштиришлари муҳим ҳисобланади.. Жумладан, АҚШнинг кўплаб тадқиқотчилари болаларга тасвирий фаолият асосларини ўргатиш уларнинг ижодий ривожланишига янада фаол таъсир кўрсатишини ўз изланишларида тадқиқ қилмоқдалар.

Б.Джефферсоннинг “Teaching children art” болаларга тасвирий фаолият методикасини ўргатишда касбий таълим усуллари муваффақиятни таъминловчи ёндашув эканлигини кўрсатган. Буларга муаллиф, мотивация, баҳолаш, ёндашув, воситалар фаолият сирасига киритган. Яна бир америкалик тадқиқотчи В.Лоунфельд тасвирий ижодни интеллектуал фаолият сирасига киритиб, боланинг ҳиссий ривожланишида муҳим аҳамиятини кўрсатди.

Тасвирий санъат эстетик тарбия билан бевосита боғлиқ фаолият тури бўлиб, ёш авлоднинг маънавий-ахлоқий дунёқараши, бадий тафаккурини шакллантиришда беназир кўмакдошдир. XX асрнинг йирик педагогларидан бири, профессор Е.А. Флёрин фикрича, “болалар тасвирий

ижоди - бу боланинг борлиқни тасаввури, шахсий кузатувлари, шунингдек, бадий сўз, рассомлик ва санъатнинг бошқа турларидан олган таассуротларидан илҳомланиб чизган расмлари, ясаган буюмлари, барпо қилган конструкциялари орқали онгли равишда акс эттиришидир. Бола атроф-муҳитдан кўр-кўрона нусха кўчирмайди, балки тўплаган тажрибаси, тасвирланаётган объектга нисбатан муносабатидан келиб чиқиб, воқелиқни қайтадан шакллантиради”.

Н.П. Сакулина болалар тасвирий ижоди деганда, бир томондан, тасвирлаш қобилиятини тушунса, бошқа тарафдан, уни боланинг бадий ифодалаш маҳорати, тасвирланаётган мавзуга нисбатан шахсий муносабатини акс эттириш салоҳияти сифатида тавсифлайди. Т.С. Комарова эса болаларнинг бадий, жумладан, тасвирий ижоди тушунчасини янада батафсил ёритишга ҳаракат қилади. Унинг таъкидлашича, “болалар бадий ижоди - бу субъектив жиҳатдан боланинг, биринчи навбатда, шахсан ўзи учун аҳамиятли янги маҳсулот яратишидир (расм чизиш, буюмлар ясаш); ўзи дунёга келтираётган образни илгаридан маълум, лекин фойдаланилмаган янги қирралар билан бойитиш; воқеалар, ҳаракатлар тизими-сюжети, қаҳрамонларга хос хусусиятлар ва ҳоказоларни ўйлаб топишдир; ўзлаштирган тасвирлаш усуллари ёки ифодалаш воситаларини янгича шарт-шароитда қўллаш (рамзий маъно касб этадиган предметларни тасвирлашда мимика, жестлар, овозни ўзгартириш ва ҳоказоларни ўрганиш орқали образ моҳиятини етказиш учун); бадий тасвирлаш, вазият, ҳатти-ҳаракат шакллари яратиш ва фойдаланиш, ҳар жабҳада ташаббускорлик кўрсатишдир”.

Болалар тасвирий ижоди - бу, аввало, ўзлигини намоён этиш йўлидир. Уларнинг самимийлик, беғуборлик, ҳиссиётларга берилувчанлик, соддадиллик, ранг-баранглик, ёрқинликка йўғрилган бадий олами рассомларнинг ижодига ҳамоҳангдир.

Тасвирий ижод болада гўзаллиқни нозик тушуниш туйғусини ривожлантиради, уни маънавий-бадий камолотга етаклайди, санъатга муҳаббат уйғотади, кадрлашни ўргатади. Болалар ижодий тафаккурини борлиқ ва санъатдаги нафосатни кўришга ўргатиш, бадий фикр доирасини янада кенгайтириш орқали ривожлантириш, уларнинг яширин қобилиятларини кашф қилиш учун тасвирий санъатнинг асосий йўналишларини белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир:

1. Рангтасвир-графика йўналиши - муайян юзада рангли ашёлардан фойдаланиб, бадий ва ифодавий образлар яратиш жараёни, воқелиқни тасвирлаш ва талқин этиш усули.

2. Конструктив ижодкорлик - турли материаллардан субъектив ва объектив аҳамиятга эга буюмлар яратишга қаратилган ижодий жараён бўлиб, болалар шахсий тажрибасини янги конструктив образлар яратишга йўналтиради. Бу машғулотлар болаларга кўшимча билим, амалий кўникма беради ва дунёқаришини кенгайтиради.

3. Пластик ижодкорлик - болаларнинг ўз руҳияти, воқелик ва ўзлигига бўлган муносабати, шахсий таассуротларини акс эттириш мақсадида турли пластик материаллардан фойдаланиб, субъектив ва объектив қийматга эга ранг-баранг пластик образлар яратиш жараёни.

4. Декоратив ижодкорлик - бола шахси, тасаввурини шакллантириш, мантикий фикрлаш ва бадий тафаккурини ривожлантиришга қаратилган йўналишлардан бири. У амалий-декоратив санъатнинг бирон бир тури анъаналарини ўзлаштириб, турли декоратив образлар яратиш жараёнини ўз ичига олади. “Берилган вазифа амалий мақсадларга хизмат қилса, болаларнинг декоратив расм чизишга бўлган қизиқиши ортади”.

5. Расм чизиш - болаларнинг энг севимли машғулот турларидан бири бўлиб, у фикрлаш, кўриш қобилиятини ривожлантиради, хотирани мустаҳкамлайди, ҳам мантикий, ҳам ижодий тафаккурни ўстиради. Шунинг учун ҳам мактабларда, айниқса, тасвирий санъат дарсларида расм чизишга катта аҳамият берилади.

Биз болалар ижодий фаолиятидаги энг биринчи машғулотлардан саналган расм чизиш ва унинг турларини батафсилроқ кўриб чиқамиз. Чунки у болалар тасвирий ижодини баҳолашнинг муҳим мезонлари сирасига киради:

1. Реалистик расмлар чизиш - воқеликни айнан ўзига ўхшатиб ҳаққоний акс эттириш йўли бўлиб, мавжуд борликдаги объектлар ва ҳодисалар уларга хос сифатлар ва белгилар орқали ифодаланади. Реалистик расмларда натурализм белгилари ҳам кузатилади.

2. Стиллаштирилган расмлар чизиш - боланинг муайян умумлашма образ яратиш йўлидаги уринишларидан бири. Образга ранг, шакл беришда ва композиция тузишда аниқликка эришишга ҳаракат қилинади. Бола стиллаштирилган расм орқали ўз кечинмалари, ҳиссиётлари ва тасаввурларини ифодалашни мақсад қилгани сабабли, уларда декоратив элементлар албатта учрайди. Яхлитликка эришиш, образга ифодавийлик бериш учун ранглар, шаклларнинг бузилгани кузатилади.

3. Абстракт расмлар чизиш - турли ранглар, тон композицияларидан фойдаланиб, предметсиз санъат асосида яратилади. Улар, биринчи на-

вбатда, боланинг ички дунёси, руҳий ҳолати, борлиққа бўлган муносабати, қизиқишлари, ҳиссиётларини акс эттиради.

Кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларини эстетик тарбиялаш учун биз тасвирий санъат дарсларида расм чизишни танладик. Чунки тасвирий ижодкорликнинг айнан шу тури болаларда катта қизиқиш уйғотади. Расм чизиш уларнинг сеvimли ва тушунарли машғулоти эканини инобатга олсак, у биз танлаган мезонларни ривожлантиришда алоҳида аҳамият касб этади.

Болалар айнан шу дарсларда тасвирий санъатнинг ёрқин намуналари билан танишиш ва таҳлил қилиш, шунингдек, ўзлари ҳам бевосита ижод билан шуғулланиш имкониятига эга бўлишади. Ўқитувчи эса болалар чизган расмларни ўрганиш орқали уларнинг ички дунёси, кечинмалари, кайфияти билан яқиндан танишиб боради. Расмларни таҳлил қилиш салоҳиятига эга бўлиш учун эса ўқитувчи уларни хусусиятларига кўра фарқлай олиши керак.

Шуни инобатга олиб, биз болалар чизган расмларни турларга тақсимладик. Муайян турга киритилган расмлар бошқасига хос жиҳатларни ҳам ўзида акс эттириши мумкинлигини назарда тутиб, тақсимотни шартли деб билиш мақсадга мувофиқдир:

- Натурага қараб, предметлардан расм чизиш - алоҳида тузилган предметларни уларнинг хусусиятлари, шакллари, ички табиатини акс эттириш орқали тасвирлаш.
- Воқеабанд (сюжетли) расм чизиш - муайян мавзудаги воқеалар тизимини (сюжетини) ўйлаб топиш ва белгиланган юзада акс эттириш.
- Декоратив расм чизиш - амалий санъатнинг турли йўналишларига хос мавзулар асосида муайян юзада орнамент, безак ёки декоратив композиция яратиш.

Бошланғич мактаб учун тасвирий санъат бўйича ишлаб чиқилган ўқув дастурларида ўқитувчи ва болалар, болалар ва санъатнинг ўзаро муносабатлари, шунингдек, тасвирий санъат дарсларида болаларни эстетик тарбиялаш учун танлаб олган мезонларимизнинг қанчалар тўлақонли акс эттирилгани ниҳоятда муҳим масаладир. Шуни инобатга олиб, бошланғич мактаблар учун тасвирий санъат бўйича яратилган бир қатор ўқув дастурларини таҳлил қилдик.

Олим, рассом ва педогог Б.М. Неменский “Тасвирий санъат ва бадиий меҳнат” дастурини ишлаб чиққан. Унда муайян предметларни чизишга асосланган анъанавий таълим ўрнига, ўқувчиларни атроф-муҳитни тасвирий санъат воситаларидан фойдаланиб бадиий ифодалашга илҳомлантириш кўзда тутилган. Бу эса ўқувчиларнинг эстетик тафаккурини риво-

жлантиради, ҳаёт ва санъат ўртасидаги узвий ришталарни тушунишини осонлаштиради. Б.М. Неменский санъатни маънавий маданият, ахлоқий қадрият сифатида таърифлайди. Унинг фикрича, санъат “ҳаётга муносабатнинг асрлар замирида шаклланган тажрибасидир. Умумтаълим мактабларида санъат шунчаки маҳорат дарсига айланиб қолмаслиги, аксинча, одамнинг Инсонлашуви воситаси бўлиши керак”.

Дастурда воқеликни ўрганишга ёрдам берадиган бадий фаолиятнинг уч тури ажратиб кўрсатилади: конструктив, тасвирий ва декоратив. Тасвирий фаолиятни у қуйидаги турларга бўлади: рангтасвир, графика, ҳайкалтарошлик. Муаллиф дастурнинг мазмун-моҳиятини “санъатнинг инсон ҳаёти билан боғлиқлиги, санъатнинг кундалик ҳаётдаги роли, санъатнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни, санъатнинг ҳар бир бола ривожланишидаги аҳамияти” нуқтаи назаридан ифодалайди. Яъни, Б.М. Неменский дастурни ҳаёт ва ижод уйғунлиги асосига қуради. Мактаб ўқувчиларининг дарслардаги бадий фаолияти турфа шаклларда намоён бўлади: юзада яратилган ва ҳажмли тасвирлар; декоратив ва конструктив ишлар; воқеликдаги ҳодисалар ва санъат асарларини идрок этиш; дўстларининг ижодий ишларини муҳокама қилиш, машғулотлардаги жамоавий меҳнат ва индивидуал ижодий фаолият натижалари. Бадий материаллар ва ижодий техникаларнинг ранг-баранглиги, фаолият турлари кўламининг кенглиги ўқувчиларни ижодий изланишга мунтазам рағбатлантириб туради.

Дастур ўқувчиларни умуминсоний маданиятнинг мураккаб оламига етаклайди, уларга тарихий тараққиётнинг моддий ва маънавий меросини ўрганишда кўмаклашади. Ўқув курсининг ўзига хослиги ва аҳамияти маънавий-ахлоқий тарбия ва болаларнинг қобилияти, ижодий салоҳияти, ассоциатив-образли фикрлаш истеъдоди, фазовий тафаккури ҳамда тасаввурларини кашф этишга қаратилгани билан баҳоланади. Кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларида мураккаб объектлар ва ҳодисаларни идрок қилиш, уларни ҳиссий баҳолаш кўникмасини шакллантиради. Шундан келиб чиқиб, Б.М. Неменский томонидан яратилган ўқув дастурида биз эътибор қаратган мезонларнинг аксарияти мавжудлигига амин бўлдик. Уларнинг иккитаси — бошқаларнинг кечинмаларини ҳис қилиш, дунёга атрофдагилар кўзи билан қарай билиш қобилияти ҳамда эстетик ва предметли ижодий фаолият юритиш салоҳияти тўлақонли ифодаланган.

О.А. Куревина ва Е.Д. Ковалевская тўрт йиллик бошланғич мактаб учун “Тасвирий санъат” дастурини [3] ишлаб чиқишди. Уларнинг таъкидлашича, ҳозирги болалар жуда катта кўламдаги ахборотни ўзлаштириб боришади, мантиқий фикрлаш борасида эса ўзларидан аввалги авлодга

нисбатан устиворлар. Шу билан бирга, уларнинг аксарияти ҳиссий-образли фикрлаш, борлиқ гўзалликларини тушунишда муаммоларга дуч келади. Муаллифлар масаланинг ушбу жиҳатларини инобатга олиб, ўқув дастурида эстетик тарбияга алоҳида эътибор қаратишган. Фикримизни асослаш учун, О.А. Куревина ва Е.Д. Ковалевская ўқув дастурида илгари сурилган мақсадлардан айримларини кўриб чиқамиз:

1. Шахс маданиятини тарбиялаш, умуминсоний маданиятнинг таркибий қисми, дунё ва Ўзлигини англаш воситаси сифатида санъатга қизиқиш уйғотиш.

2. Болаларда эстетик ҳиссиётни тарбиялаш.

3. Турли йўналиш ва жанрда яратилган санъат асарлари тушуниш ва таҳлил қилиш қобилиятини ривожлантириш.

4. Тасаввур ва кўз хотирасини ривожлантириш.

5. Бошланғич бадий саводхонлик асослари ва тасвирий фаолиятнинг муҳим усуллари ўзлаштириш.

О.А. Куревина фикрича, санъат умуминсоний маданиятнинг интегратив таркибий қисми сифатида хизмат қилиши керак. Олима болаларда дунёнинг ҳам моддий, ҳам маънавий (руҳий) томонларини умумлаштирган яхлит тасвирини шакллантириш учун санъат турларини бадий меҳнат атрофида уйғунлаштириш зарурлигини таъкидлайди. Моддий ва маънавий маданиятни идрок этиш, дахлдорлик туйғуси, ўзининг яширин қобилиятларини кашф қилиш, дунёни нафақат кузатиш, балки ўзгартириш орқали ўрганиш бадий-ижодий фаолиятнинг якуний натижаси сифатида эътироф этилади.

Ўқув курсининг ўзига хослиги ва аҳамияти маънавий-ахлоқий тарбия ва болаларнинг қобилияти, ижодий салоҳияти, ассоциатив-мажозий фикрлаш истеъдоди, фазовий тафаккури ҳамда тасаввурларини кашф этишга қаратилгани билан баҳоланади. Кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларида мураккаб объектлар ва ҳодисаларни қабул қилиш, уларни ҳиссий баҳолаш кўникмаси шаклланади. Ушбу дастурда биз аниқлаган ҳар уч мезон тўлақонли акс эттирилгани ва уларни амалга ошириш тадбирлари ишлаб чиқилганига гувоҳ бўлдик.

Т.Я. Шпикалова бошланғич синфлар учун “Тасвирий санъат ва бадий меҳнат” дастурини яратган. Мактаб ўқувчисини юксак бадий дид эгаси ва билимли шахс этиб тарбиялаш, боланинг тарихий хотираси, қобилиятлари, салоҳиятини ривожлантириш орқали эстетик маданиятнинг яхлит асосларини шакллантириш, халқ амалий санъати ва хунармандчилигининг асрий анъаналари, қадриятларини ўрганишга бўлган қизиқишини

фаоллаштириш – дастур олдиға қўйилған олий мақсадлардир. Бу режаларни тасвирий санъат ва бадий меҳнат, сўз санъати ва кўшиқ ижрочилигини (музикани) ўзида уйғунлаштирган интегратив ёндашув ёрдамида амалга ошириш мумкин.

Дастурда белгиланган ўқув мақсадларини кўриб чиқамиз:

1. Санъат асарлари ва борлиқни ҳиссий-образли идрок этишни такомиллаштириш.
2. Бадий маданиятнинг кундалик ҳаётдаги ифодасини кўра билиш қобилиятини ривожлантириш (музейлар, меъморчилик, дизайн, ҳайкалтарошлик ва б.);
3. Хилма-хил бадий материаллар билан ишлаш кўникмасини шакллантириш.

Дастур тўрт қисмдан иборат бўлиб, улар санъатнинг типологик, линвистик томонлари, шунингдек, фаолият ва қадриятларга йўналтирилган қирраларини очиб беради. Улар биргаликда бошланғич бадий таълим ва тарбия юзасидан белгилаган вазифаларни ҳал қилишга қаратилган. Т.Я. Шпикалова ишлаб чиққан ўқув дастурининг ўзига хослиги ва аҳамияти “болаларнинг ижодий иқтидори ва салоҳиятини кашф қилиш, уларда асоциатив-образли ва фазовий фикрлашни ривожлантириш, мактаб ўқувчиларини маънавий-руҳий тарбиялашга қаратилганида ифодаланади. Кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларида мураккаб объектлар ва ҳодисаларни идрок қилиш, уларни ҳиссий баҳолаш кўникмаси шаклланади” [4]. Дастур санъат асосларини ўқитишда ўқувчиларнинг машғулотларда фаол қатнашиши, уларнинг ўқитувчи томонидан атайлаб яратилган муаммоли вазиятларга ечим топишга ҳаракат қилишларига асосланган. Бундай ёндашув эса болалардан турли бадий материаллар билан изчил ишлаш, тажрибалар ўтказиш, уларнинг хусусиятлари ва бадий образ яратиш учун берадиган имкониятларини тушунишни талаб этади. Машғулотларда ўқувчиларнинг қизиқиши ранг-баранг бадий материаллар ва техник усуллар ёрдамида ушлаб турилади. Т.Я. Шпикалова ижодий фаолиятнинг қуйидаги турларидан фойдаланишни тавсия қилади: расм, рангтасвир, ҳайкалтарошлик, бадий конструктирлаш ва дизайн, амалий-декоратив санъат. Ушбу дастурда ҳам эстетик тарбиянинг барча уч мезони қайд этиб ўтилган, лекин улар батафсил кўриб чиқилмаган [4].

Кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларини эстетик тарбиялашда тасвирий ижоднинг аҳамияти катта ва имкониятлари кенг. Уни тасвирий санъат дарсларида расм чизиш доирасида кўриб чиқамиз. Чунки тадқиқотимизда алоҳида эътироф қилинган мезонларни фаолиятнинг айнан ушбу

тури ёрдамида янада ривожлантириш мумкин. Ушбу машғулотлар болага тасвирий санъат оламининг дурдона асарларини ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда ўзининг ҳам ижодий фаолият билан шуғулланишига имконият яратади. Расм чизиш ижодий фаоллик, фикрлаш қобилияти барқарорлигини, тасаввур ва ташаббускорликни талаб қилади. Бу машғулотлар ҳам шаклан, ҳам мазмунан эстетик англашнинг ҳамма жиҳатлари - эстетик ҳиссиёт, эстетик завқ, эстетик дид, эстетик муҳокамани қамраб олади. Биз тасвирий санъат бўйича ишлаб чиқилган бир неча дастурларни ўрганиб, таҳлил қилиб чиқдик ва қуйидаги хулосаларга келдик:

1. Тасвирий ижод (расм чизиш доирасида) эстетик билимларни шакллантиради. Ҳар бир муаллиф бу жараёнга шахсий қарашлари, малакаси, тажрибаси ва дунёқарашидан келиб чиқиб ҳиссасини қўшган. Масалан, Б.М. Неменский ва Л.Г. Савенкова тасвирий ижоднинг атроф-муҳит (болани ўраб турган воқелик, она юрти маданияти ва қадриятлари) билан уйғунликда бўлиши муҳим эканига эътибор қаратишган. Б.М. Неменский дастурида рангтасвир, графика, ҳайкалтарошлик бўйича билимлар тақдим қилинган. Т.Я. Шпикалова эса бадиий фаолиятнинг қуйидаги турларига урғу берган: расм, рангтасвир, ҳайкалтарошлик, бадиий конструктирлаш ва дизайн, амалий-декоратив санъат. Л.Г. Савенкова дастурида рангтасвир, графика, амалий-декоратив санъат, меъморчилик, дизайн, ҳайкалтарошлик йўналишлари кўриб чиқилган. Эътиборли жиҳати шундаки, дастурларда махсус атамаларга ҳам ўрин берилган. Мисол учун, Л.Г. Савенкова санъатнинг тасвирий-ифодавий воситалари - ритм ва кайфият, ҳаракат, композиция, фазовий тушунчаларга ойдинлик киритган.

2. Муаллифлар тасвирий ижод билан шуғулланган боланинг ўзига бўлган ишончи ошиши, унда воқеликни баҳолаш қобилияти ривожланиши борасида ҳамфикрлар. О.А. Куревина болани маънавий-ахлоқий тарбиялаш, унинг қобилиятларини ривожлантириш кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларида мураккаб объектлар ва ҳодисаларни идрок этиш, ҳиссий баҳолашни шакллантиришини таъкидлаган. Эстетик билимлар оларкан, болада гўзаллик ва хунуклик тушунчалари ҳақида фикр юритиш, санъатнинг ифодавий тилини англаш, асарларга шахсий баҳосини бериш сингари қобилиятлар ривожланади. Бу ҳамма муаллифлар услубий қўлланмаларида эътироф қилинган.

3. Ўқув дастурлари муаллифларининг таъкидлашича, бадиий материаллар, ва техник усуллар, фаолият турларининг ранг-баранглиги ижодий фаолиятга нисбатан қизиқишни оширади. Шунингдек, улар болаларга топқирлиги, мустақиллиги, ўзига хослигини намёон қилиш имконияти

бериш учун турли усулларни қўллашади. Масалан, Т.Я. Шпикалова да-стурида болаларни дарс жараёнида фаол қатнашиш ҳамда ўқитувчи то-монидан атайлаб яратилган муаммоли вазиятларга ечим топишга рағбат-лантириш йўлларида кенг фойдаланилади. Бу эса ўқувчилардан турли бадий материаллар билан тажрибалар ўтказиш, уларнинг хусусиятлари ва бадий образ яратиш учун берадиган имкониятларини ўрганишни та-лаб этади.

Адабиётлар:

1. «Изобразительное искусство. 1-4 кл. Рабочие программы по учебнику О.А.Курвиной, Е.Д.Ковалевской.ФГОС»Подробнее: <https://www.labirint.ru/books/448317/>
2. Изобразительное искусство. Учебник для 6 класса и учебно-методическое пособие для учи-теля, 2008 г.
3. Савенкова Л.Г. Воспитание человека в пространстве мира и культуры Интеграция в педаго-гике искусства, Монография. М.: 2010.
4. Шпикалова, Ершова, Поровская: Изобразительное искусство. 5-8 классы. Рабочие програм-мы. ФГОС М.: «Просвещение» 2010

РЕЗЮМЕ

Мақола тасвирий санъат воситасида бадий ижоднинг болада гўзалликка бўлган нозик туй-ғусини ривожлантириши, уни маънавий-бадий камолотга етаклаши, санъат орқали ёш қалбнинг атроф муҳит ва бўлган муҳаббат уйғотиши, кадрлаши ҳамда болалар ижодий тафаккурини, бадий фикр доирасини янада кенгайтириши ва уларнинг яширин қобилиятларини кашф қилиш масала-ларига қаратилган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена вопросам развития чувства прекрасного у ребенка посредством изобрази-тельного искусства, ведущего его к духовно-художественному совершенству, пробуждению, оцен-ке окружающей среды и любви через искусство, а также дальнейшему расширению творческого мышления детей, развитию кругозора и художественных способностей.

SUMMARY

The article is devoted to the development of a child's sense of beauty through fine arts, leading him to spiritual and artistic perfection, awakening, assessment of the environment and love through art, as well as further expansion of children's creative thinking, development of horizons and artistic abilities.